

1.3.

VERHAALBAARHEID VAN DE ERELONEN
VAN DE ADVOCaat: NAAR EEN BETERE
TOEGANG TOT JUSTITIE?

1.3. VERHAALBAARHEID VAN DE ERELONEN VAN DE ADVOCaat: NAAR EEN BETERE TOEGANG TOT JUSTITIE?

Inleiding	47
1. Bondige voorstelling van de wet	47
1.1. De intenties van de wetgever	48
1.2. De bedragen van de vergoeding	48
1.3. Beoordelingsbevoegdheid van de rechter	49
1.4. De rechtzoekende die juridische bijstand geniet	49
2. De vaststellingen afkomstig uit het overleg	50
2.1. De wet is niet bekend	50
2.2. Een bijkomende rem in de toegang tot justitie	51
2.3. De financiële achteruitgang	52
3. Aanbevelingen	55
3.1. De impact evalueren van de wet voor personen met lage inkomens	55
3.2. De begunstigden van de juridische tweedelijnsbijstand uitsluiten van het toepassingsgebied van de wet	55
3.3. De administratieve stappen vereenvoudigen om juridische tweedelijnsbijstand en rechtsbijstand aan te vragen	56
3.4. In de wet inschrijven dat de rechter kan afwijken van het bij Koninklijk besluit vastgestelde minimum	56
3.5. De brede bevolking en de sociale actoren informeren over de impact van de wet	56
3.6. Het gebruik van de mechanismen van verzoening en bemiddeling aanmoedigen	57
Lijst van deelnemers	58

Inleiding

“De verhaalbaarheid (dit wil zeggen het vergoeden van de erelonen en de kosten verbonden aan de bijstand van een advocaat van de partij die het proces wint door de partij die het proces verliest) vormt een bijkomend obstakel voor de toegang tot justitie voor mensen in armoede. De vereniging Solidarités Nouvelles stelt vast dat deze wetgeving een catastrofe is voor de armen; ze durven geen gerechtelijke actie ondernemen om een niet terugbetaalde huurwaarborg te recupereren, bijvoorbeeld. De enige mogelijke verdediging van mensen die uit hun woning zijn gezet verloopt via het gerecht; en laat nu net de toegankelijkheid van justitie er nog moeilijker op zijn geworden sinds de wet betreffende de verhaalbaarheid van kracht is geworden.”¹ “Er is niet het minste overleg geweest met de verenigingen of met het Steunpunt alvorens deze maatregel werd goedgekeurd, terwijl het hier om een kwestie gaat die uiterst cruciaal is voor de toegang tot justitie voor de armsten...”²

Het is in antwoord op deze grote ongerustheid dat het Steunpunt een overleg heeft georganiseerd over de impact van deze wetsverandering³ op de uitoefening van een fundamenteel recht op een billijk proces, van kracht sinds 1 januari 2008. Deze vertaalt zich in een hoge toename van de rechtsplegingsvergoeding⁴.

Uitgangspunt voor de reflecties is de ervaring van personen die in armoede of in bestaansonzekerheid leven. Tijdens een rondetafel georganiseerd door het platform ‘Justitie voor iedereen’ kon deze ervaring geconfronteerd worden met de standpunten van advocaten, magistraten, syndicaten, diensten voor juridische bijstand en een huurderbond⁵.

Vooraleer de vaststellingen, analyses (punt 2) en de aanbevelingen (punt 3) uiteen te zetten die afkomstig zijn uit het overleg, stellen we in het kort de wet en het Koninklijk besluit voor (punt 1).

Deze wet is minder dan twee jaar van kracht; men dient dus uiterst waakzaam te zijn over de wijze waarop deze toegepast wordt en op de gevolgen voor personen die in armoede leven. De bijdrage van deze laatste aan de evaluatie van de uitwerking van de verhaalbaarheid dringt zich dus op.

1. Bondige voorstelling van de wet

Enkel de punten die door de deelnemers aan het overleg werden vermeld en die nuttig zijn voor een begrip van de tekst zullen hier aan bod komen⁶. We stellen eerst de intenties van de wetgever voor (1.1.). Vervolgens gaan we in op de bedragen van de vergoeding vermits hun forse stijging vragen doet rijzen (1.2.). Twee mechanismen die de risico's trachten te milderen voor de rechtzoekenden die

¹ Uittreksel uit het verslag van de vergadering van 3 juli 2008 van de Begeleidingscommissie van het Steunpunt tot bestrijding van armoede.
² Uittreksel uit het verslag van de vergadering van 24 september 2008 van de Begeleidingscommissie van het Steunpunt tot bestrijding van armoede.

³ Wet van 21 april 2007 betreffende de verhaalbaarheid van de erelonen en de kosten verbonden aan de bijstand van een advocaat, *Belgisch Staatsblad*, 31 mei 2007, in werking getreden op 1 januari 2008 (art. 1022 van het Gerechtelijk Wetboek) en het Koninklijk besluit van 26 oktober 2007 die het tarief vaststelt van de rechtsplegingsvergoeding, *Belgisch Staatsblad*, 9 november 2007.

De rechtsplegingsvergoeding bestond al vóór de wet van 21 april 2007; ze heeft steeds deel uitgemaakt van de kosten (artikelen 1017 en volgende, in het bijzonder artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek), maar het betrof een bescheiden som die enkel bepaalde materiële handelingen dekte uitgevoerd door de advocaat, en niet de erelonen van de advocaat voor de verdediging strikt genomen.

⁵ Verhaalbaarheid van de erelonen... Gerecht toegankelijker voor wie? Namiddag van reflectie georganiseerd door het platform “Justitie voor iedereen”, op 15 januari 2009 in het Huis der Parlementsleden.

⁶ Voor een volledige voorstelling van de wet, zie: Van Compennolle, Jacques en François Glansdorff (december 2007), in Georges De Leval (dir.). *L'accès à la justice*, Commission Université-Palais, p. 229-259.

slechts over geringe inkomsten beschikken worden vervolgens besproken: de beoordelingsbevoegdheid van de rechter (1.3) en het rekening houden met het genieten van juridische tweedelijnsbijstand⁷ (1.4).

1.1. De intenties van de wetgever

De wet van 21 april 2007 en het Koninklijk besluit van 26 oktober 2007 willen paal en perk stellen aan de juridische onzekerheid inzake de verhaalbaarheid. Die was het gevolg van een arrest van het Hof van Cassatie⁸ dat tot een zeer uiteenlopende rechtspraak geleid had, door te voorzien in een systeem dat op alle geschillen voor de rechtbanken op dezelfde manier van toepassing is⁹. De harmonisatie heeft zich voltrokken in de zin van een veralgemening van het ten laste nemen van de erelonen en kosten verbonden aan de bijstand van een advocaat door de niet in het gelijk gestelde partij. Concreet heeft zich dit vertaald door een stijging van de bedragen van de rechtsplegingsvergoeding.

De parlementaire werkzaamheden tonen aan dat de goedkeuring van de wet hevige discussies heeft uitgelokt.

“Het recht op toegang tot de rechter verdeelt het debat over de verhaalbaarheid van advocatenkosten in voor- en tegenstanders. Voorstanders vinden dat de mogelijkheid tot recuperatie van advocatenkosten de toegang tot het gerecht zal bevorderen, in het bijzonder voor personen met een beperkte financiële draagkracht die niet in aanmerking komen voor kosteloze juridische bijstand. ... Tegenstanders vinden net het omgekeerde: het risico om bij “verlies” naast de eigen advocatenkosten ook nog (een deel van) de advocatenkosten van de tegenpartij te moeten betalen, zal een bijkomende drempel vormen die de toegang tot het gerecht belemmert voor al wie niet zeer bemiddeld is...”¹⁰

Het zijn de argumenten van de voorstanders van de verhaalbaarheid die doorslaggevend geweest zijn. De uiteindelijk goedgekeurde tekst getuigt van de wil van de wetgever om de kwestie te regelen van de tenlasteneming van de erelonen en de kosten van een advocaat zonder de toegang tot justitie te verminderen.

1.2. De bedragen van de vergoeding ¹¹

De forse herziening van de rechtsplegingsvergoeding is één van de belangrijkste kenmerken van het principe van de verhaalbaarheid voortaan ingeschreven in het Gerechtelijk Wetboek.

Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen de zaken die in geld kunnen worden uitgedrukt enerzijds en de zaken die niet in geld kunnen worden uitgedrukt anderzijds. Binnen elk van deze twee categorieën worden er drie bedragen onderscheiden: het basisbedrag, het minimumbedrag en het maximumbedrag.

– Voor zaken die in geld kunnen worden uitgedrukt variëren de bedragen van 75 euro (minimumbedrag voor geschillen over sommen tot 250 euro) tot 30.000 euro (maximumbedrag voor geschillen over sommen boven 1.000.000,01 euro). Zo zal in een zaak waarvan de inzet

⁷ Juridische tweedelijnsbijstand is deze die verleend wordt aan een natuurlijke persoon in de vorm van een omstandig juridisch advies, bijstand al dan niet in het kader van een procedure of bijstand bij een geding met inbegrip van de vertegenwoordiging (artikelen 508/1 en volgende van het Gerechtelijk Wetboek, ingevoerd door de wet van 23 november 1998 betreffende de juridische bijstand).

⁸ Cass., 2 september 2004, R.W., 2004-05, p. 535.

⁹ Bij strafzaken geldt het principe van de verhaalbaarheid enkel voor de relaties tussen de beklagde en de burgerlijke partij.

¹⁰ Belgische Senaat, 3-1686/1-2005/2006, p. 8.

¹¹ Koninklijk besluit van 26 oktober 2007 tot vaststelling van het tarief van de rechtsplegingsvergoeding, *Belgisch Staatsblad*, 9 november 2007.

12.000 euro zou zijn (proces voor willekeurig ontslag bij voorbeeld), het basisbedrag ten laste van de partij die verliest 2.500 euro bedragen, eventueel teruggebracht tot 625 euro. Het oude tarief van de rechtsplegingsvergoeding bedroeg 218,64 euro.

- Voor zaken die niet in geld kunnen worden uitgedrukt (een echtscheiding bijvoorbeeld) bedraagt het basisbedrag 1200 euro, terwijl het oude tarief van de rechtsplegingsvergoeding 121,47 euro bedroeg; het minimumbedrag bedraagt 75 euro en het maximumbedrag 10.000 euro. Het maximumbedrag is duidelijk minder hoog dan voor de zaken die in geld kunnen uitgedrukt worden. Voor ons betoog is het interessant om op de motivatie voor dit verschil te wijzen: erkend wordt dat de voorspelbaarheid van het bedrag van de rechtsplegingsvergoeding als essentieel element wordt beschouwd in de toegang tot het gerecht. *“Het verschil in behandeling vindt zijn oorzaak in het gegeven dat het onmogelijk is om voldoende voorspelbare en evenredige criteria vast te stellen voor de justitiabele die een rechtszaak met een inzet die niet in geld kan worden uitgedrukt wenst aan te spannen of geroepen wordt zich in dergelijke zaak te verdedigen. Het gerechtelijk risico kan op dat moment zo moeilijk worden ingeschat dat dit ontegensprekelijk een onevenredige belemmering van de toegang tot justitie tot gevolg zou hebben voor de justitiabelen die met dergelijke situatie geconfronteerd worden, en dat in het bijzonder, maar niet uitsluitend, voor de allerswaksten. En laat de hervorming nu net kaderen binnen een beleid dat een betere toegang tot justitie wil bevorderen. Het voorspelbaar karakter van het bedrag van de rechtsplegingsvergoeding speelt in deze dan ook een fundamentele rol. De begrenzing van het maximumbedrag van de rechtsplegingsvergoeding voor dergelijke zaken tot 10.000 euro leek de enige manier om die doelstelling te kunnen realiseren.”*¹²

1.3. Beoordelingsbevoegdheid van de rechter

De rechter moet ambtshalve verwijzen tot de betaling van de rechtsplegingsvergoeding, zelfs wanneer geen van de partijen daarom verzoekt. In dat geval zal het echter altijd om het basisbedrag gaan. De belanghebbende partij kan om een vermindering of een verhoging van dit basisbedrag verzoeken. Dit verzoek kan in voorkomend geval gedaan worden na ondervraging door de rechter: dit initiatiefrecht van de rechter was aanvankelijk niet in de wet voorzien, maar was door een aantal betrokken actoren gewenst¹³. De rechter zal dan op basis van een speciaal gemotiveerd besluit, de vergoeding verminderen of integendeel vermeerderen, en dit rekening houdend met de financiële draagkracht van de in het ongelijk gestelde partij (enkel om het bedrag te verminderen, nooit om het te vermeerderen) of met de complexiteit van de zaak (zaken die niet in geld kunnen uitgedrukt worden).

1.4. De rechtzoekende die juridische bijstand geniet

Indien de persoon die juridische bijstand geniet, zijn proces wint, int zijn advocaat de rechtsplegingsvergoeding. Hij meldt dat vervolgens in het verslag dat hij opstelt voor het Bureau voor Juridische Bijstand en het bedrag van de vergoeding zal afgetrokken worden van wat hij van de staat ontvangt.

Indien de rechtzoekende zijn proces verliest, wordt de rechtsplegingsvergoeding op het minimum vastgesteld, *“behalve wanneer de situatie manifest onredelijk is”*¹⁴. *Tijdens de parlementaire werkzaamheden*¹⁵ werd gezegd dat deze uitzondering de rechter toeliet om de vergoeding te vermeerderen boven het minimum maar nooit om deze te verminderen. Het Grondwettelijk Hof daarentegen heeft een arrest

¹² Advies van de Raad van State nr. 43.215/2 van 18 juni 2007.

¹³ Zie wijziging van het artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek door de wet van 22 december 2008 betreffende de verhaalbaarheid van de erelonen en de kosten verbonden aan de bijstand van een advocaat, *Belgisch Staatsblad*, 12 januari 2009.

¹⁴ Art. 1022, alinea 4 van het Gerechtelijk Wetboek.

¹⁵ *Parl.Stuk*, Kamer, 2006-2007, DOC 51-2891/002, p. 14.

uitgebracht waarin het een dergelijke interpretatie niet als geldig beschouwt. Het is van oordeel dat de rechter de rechtsplegingsvergoeding verschuldigd door de rechtzoekende die juridische tweedelijnsbijstand geniet, kan bepalen onder het minimumbedrag voorzien in het Koninklijk besluit van 26 oktober 2007. Hij kan deze zelfs op een symbolisch bedrag bepalen¹⁶.

2. De vaststellingen afkomstig uit het overleg

De verenigingen die aan het overleg hebben deelgenomen hebben in eerste instantie gemeld dat ze de wet niet kennen. Dit varieert van niet op de hoogte zijn tot een zeer gedeeltelijk begrip (punt 2.1.). Centraal in de reflecties uitgebracht tijdens de overlegbijeenkomsten stond de vrees voor een bijkomend obstakel in de toegang tot justitie voor personen die in een achtergestelde situatie leven (punt 2.2.). In het bijzonder heeft dit te maken met de eventuele financiële gevolgen van de wet op de verhaalbaarheid (punt 2.3.).

2.1. De wet is niet bekend

Deelnemers aan het overleg hebben uiteengezet dat talrijke personen het bestaan van deze wet niet kennen. Zoals vertegenwoordigers van een vereniging die juridische permanenties organiseert in het station Brussel-Centraal uitlegden dat *"de cliënten van 'Droit sans Toit' zeer weinig geconfronteerd zijn met de wijzigingen ingevoerd door de wet op de verhaalbaarheid: zij kennen het begrip van rechtsplegingsvergoeding niet en hebben niet over de wet horen spreken... Vaak hebben de armsten geen geloof in justitie, hebben niet het gevoel dat zij hun rechten op een efficiënte wijze kunnen doen gelden. De rechtsplegingsvergoeding is slechts een bijkomend mechanisme dat de geloofwaardigheid in het systeem doet slinken: bijkomende kosten worden nog opgelegd aan personen die niet over middelen beschikken en die vaak voor het gerecht worden gedaagd omwille van een structurele schuldenlast.*

Daarnaast blijkt uit de enquête¹⁷ die de redactie van 'Justement' en de 'Juristenkrant' onder advocaten heeft gehouden in april 2008 dat slechts een vierde van de advocaten (28 %) stelt dat de meerderheid van hun cliënten (tussen 60 en 100 %) al heeft gehoord over de wet betreffende de verhaalbaarheid van de erelonen van de advocaten. Bovendien vinden de advocaten dat van hun klanten die al over de wet hebben gehoord, slechts 29 % gemiddeld of grondig weet heeft van de draagwijdte ervan; de particulieren zijn volgens hen minder op de hoogte van de wet en zijn gevolgen dan de bedrijven. Tot slot, zo zeggen vele advocaten, zijn de zaken die de personen van de wet kennen, verkeerd of te beperkt.

Tijdens het overleg werd duidelijk de vraag gesteld aan wie de verantwoordelijkheid voor deze informatie toekomt. De overheid mag deze taak niet aan de verenigingen overlaten; deze beschikken niet over de nodige middelen voor deze taak, zij worden zelf geconfronteerd met de toename van wetgevende beschikkingen en kunnen bijgevolg niet van alles op de hoogte zijn. Er wordt gewezen op de essentiële rol die de advocaten en de bureaus voor juridische bijstand kunnen en zouden moeten opnemen inzake informatieverstrekking, in het bijzonder inzake rechtsbijstand.

¹⁶ Arrest nr. 182/2008 van het Grondwettelijk Hof van 18 december 2008.

¹⁷ Zie de site <http://communities.kluwer.be/legalworld/content.aspx?id=3062>

Een vereniging die minder bedeelde huurders verdedigt merkt op dat zij die de wet beter kennen, deze kennis kunnen aanwenden om anderen die minder of helemaal niet geïnformeerd zijn, te intimideren en hen zo te ontmoedigen om een rechtsvordering in te stellen. Dit is nu al het geval bij sommige eigenaars tegenover hun huurders, en dit zelfs wanneer de huurder door een vereniging is vergezeld.

2.2. Een bijkomende rem in de toegang tot justitie

Sommige permanente werkers van verenigingen hebben vermeld dat zij niet zo gemakkelijk meer mensen durven aansporen om hun rechten in justitie te doen gelden uit schrik dat het eindresultaat, in geval van verlies, erop zou neerkomen dat hun situatie nog erger wordt ten gevolge van het moeten vergoeden van de erelonen en advocatenkosten van de tegenpartij. Personen die in armoede of in bestaansonzekerheid leven hebben meer schrik van een groter financieel risico in het geval de gerechtelijke actie negatief uitdraait dan dat zij gerustgesteld worden door de mogelijkheid dat hun advocatenkosten in geval van winst gedeeltelijk worden terugbetaald.

Het spreekt voor zich dat de kwestie van de toegang tot justitie fundamenteel is, maar ook uiterst complex. Zoals de deelnemers aan het overleg herhaaldelijk hebben aangetoond, overstijgt de problematiek van het recht op een eerlijk proces voor de armste personen immers het louter financiële aspect.

Zo doen personen die in armoede leven over het algemeen te weinig een beroep op het gerecht. Dat is met name het gevolg van een gebrek aan informatie, omdat ze zich niet bewust zijn van het feit dat ze bepaalde rechten hebben, uit schrik om voor een rechtbank te verschijnen, uit angst voor de gevolgen van een beslissing, zelfs al is die gunstig voor de toekomst (bijvoorbeeld in een zaak tegen een instantie waarvan de persoon afhankelijk zal blijven). Voor de allerarmsten komen al die verschillende obstakels samen¹⁸. Bovendien betekent een rechtszaak dat er documenten moeten worden verzameld, dat er een vraag tot juridische bijstand moet worden ingediend, dat een advocaat moet worden gevonden enzovoort. Allemaal stappen die voor sommige personen heel moeilijk te verwezenlijken zijn.

Voor een deel van de bevolking is en blijft justitie nog 'een brug te ver'. *De obstakels zijn talrijk: financiële barrières, socioculturele barrières, psychologische barrières, het feit dat men zo vaak in de schoenen staat van degene die zich moet verdedigen, het gebrek aan vertrouwen enz.¹⁹ "Het plechtstatige en rituele karakter van wat er zich op de rechtbank afspeelt schept niet alleen een duidelijke afstand. Men moet als rechthebbende eerst kennis hebben van de wetten, van de rechten en van de procedures. De verschillende leefwereld en taal van de advocaten blijft hierbij een barrière. Wat de psychologische barrières betreft, deze berusten op negatieve ervaringen. Vaak lopen contacten tussen mensen in armoede en het gerecht uit in het nadeel van de armen. Omdat het gerecht in al haar facetten overkomt als een bedreiging, is men niet geneigd om zelf de stap te zetten of een beroep te doen op dat rechtstelsel. Armen nemen ook minder snel hun rechten op omwille van vrees. De allesverlammende vrees van mensen in armoede voor alles wat naar recht of rechtbank ruikt: de vrees om zich tot een advocaat te wenden, de vrees om gevolg te geven aan een oproeping tot verschijning voor de rechtbank, de vrees steun te vragen aan het OCMW. Armen zien het recht niet als iets om uit de problemen te geraken, maar*

¹⁸ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2005). *Armoede uitbannen: een bijdrage aan politiek debat en politieke actie* (Verslag december 2005), Brussel, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, p.83; van dezelfde auteur *Debatopener – 10 jaar Algemeen Verslag over de Armoede*, Brussel, p. 157 en volgende; van dezelfde auteur, *Armoede- waardigheid- mensenrechten. 10 Jaar Samenwerkingsakkoord*, Brussel, 49-64.

¹⁹ Toespraak van de vzw Recht-Op in naam van de verenigingen die aan het overleg deelnemen tijdens de rondetafel op 15 januari 2009, 'Verhaalbaarheid van de erelonen... Gerecht toegankelijker voor wie?'

eerder als iets dat hen een hoop problemen oplevert en waar ze niet meer uitgeraken. Bijgevolg staan mensen in armoede wantrouwig ten opzichte van het justitiële apparaat. Het is voor hen immers een instantie die hun kinderen wil afnemen, hen wil straffen, die altijd partij kiest voor de sterke.”²⁰

Voor de verenigingen die aan het overleg hebben deelgenomen, dreigt de wet betreffende de verhaalbaarheid van de erelonen van de advocaat ertoe te leiden dat de mensen die over weinig middelen beschikken er eenvoudigweg van afzien hun rechten voor justitie te laten gelden, omdat zij zich de financiële onzekerheid die gepaard gaat met de procedures waarvan de uitkomst onzeker is, en dat is meestal het geval, niet kunnen veroorloven. Advocaten constateren dat dit risico reëel is gebleken. Ze getuigen dat zodra ze de klanten informatie gaven over het bedrag dat de tegenpartij in geval van verlies zou kunnen opeisen ter compensatie van haar advocatenkosten, de beslissing een gerechtelijke procedure aan te spannen alleen maar moeilijker werd²¹. Ook de verenigingen voor juridische eerstelijnsbijstand hebben aan de alarmbel getrokken, omdat ze vaststelden dat wanneer tijdens de consultatie het onderwerp van de advocatenkosten aan bod kwam, de kandidaten geen zin meer hadden hun rechten te verdedigen, ook al waren ze gewapend met stevige argumenten. Met het aannemen van het principe van de verhaalbaarheid en de forse stijging van de bijhorende vergoedingen wordt het voor verenigingen des te moeilijker om personen in armoede aan te moedigen om via een gerechtelijke actie hun rechten te verdedigen.

“De wet betreffende de verhaalbaarheid van de erelonen van de advocaat vormt ongetwijfeld slechts een bijkomend obstakel voor de toegang tot justitie, maar dan wel een waarvan de gevolgen voor de minder-bedeelden of voor mensen met lage inkomens heel zwaar dreigen te zijn.”²² Met andere woorden, de ongelijkheid in de toegang tot het recht neemt toe met de verhaalbaarheid. “Men kan zich zelfs afvragen of dit systeem geen indirecte discriminatie is op basis van het fortuin.”²³

Laten we hier vermelden: *“Onlangs sloot het Europese Hof van de Rechten van de Mens niet uit dat de veroordeling van de verliezende partij tot het terugbetalen van de erelonen van de raadslieden van de winnende partij mogelijk een schending van artikel 6 van het Verdrag²⁴ kan betekenen indien er een flagrante wanverhouding bestaat tussen het bedrag dat de partij moeten terugbetalen en de financiële middelen van de benadeelde partij.”²⁵*

De deelnemers aan het overleg zijn van mening dat de verhaalbaarheid daarom de vooruitgang vrijwel terugdringt die verkregen was ten gevolge van de wet die rechtsbijstand invoert, en dit ondanks het feit dat de rechter de rechtsplegingsvergoeding kan verminderen onder het minimumbedrag en deze zelfs tot een symbolisch bedrag kan bepalen.

2.3. De financiële achteruitgang

Volgens de deelnemers aan het overleg dreigt de wet ook negatieve financiële gevolgen te hebben voor de allerarmste personen in die zin dat, bij de concrete toepassing van het recht, hoe armer een rechtzoekende is, hoe groter de kans is dat hij zich in het kamp van de verliezers bevindt.

²⁰ Recht-Op Dam (2007). *Het recht van de sterkste: Hoe kunnen mensen in armoede 'tot hun recht' komen?* Antwerpen, dam@recht-op.be

²¹ Bijdrage van het Syndicat des Avocats pour la Démocratie aan de rondetafel van 15 januari 2009 'Verhaalbaarheid van de erelonen... Gerecht toegankelijker voor wie?'

²² Bijdrage van Recht-Op aan de rondetafel.

²³ Bijdrage van het ACV en het ABVV aan de rondetafel van 15 januari 2009 'Verhaalbaarheid van de erelonen... Gerecht toegankelijker voor wie?'

²⁴ Art. 6 van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens: recht op een eerlijk proces.

²⁵ Tulkens, Françoise en Sébastien Van Drooghenbroeck (2008). "Pauvreté et Droits de l'homme. Contribution de la Cour européenne des droits de l'homme" in Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2008). *Armoede-waardigheid-mensenrechten. 10 Jaar Samenwerkingsakkoord*, Brussel, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, p. 68.

Voor deze personen is de kans dat ze te kampen krijgen met moeilijkheden om hun verplichtingen na te leven inzake de betaling van de huur, medische kosten, kosten die te maken hebben met energielevering enzovoort inderdaad aanzienlijk groter. Die personen lopen dus een groter risico om als verwerende partij voor het gerecht te moeten verschijnen en zich uiteindelijk veroordeeld te zien wegens niet respect van deze of gene verplichting. Indien de persoon het proces verliest, zal die onvermijdelijk ook veroordeeld worden tot betaling van de rechtsplegingsvergoeding, zoals gestipuleerd in artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek.

Tijdens het overleg haalde de vzw Recht-Op volgend concreet geval aan:

“Op 9 september 2008, werd mijnheer X gedaagd voor de vrederechter van zijn gemeente voor de betaling van een factuur van 53,23 euro voor medische kosten. Mijnheer X verschijnt niet op de zitting. Hij wordt bij verstek veroordeeld tot betaling van een factuur van 53,23 euro. Maar hier houdt de veroordeling niet op: het bedrag van de factuur wordt vermeerderd met verwijlsintresten aan 7 %, met een som van 20 euro voor schadevergoeding, van 28,76 euro voor aanmaningskosten, van een bedrag van 83,39 euro voor kosten van het geding en ten slotte van een bedrag van 75 euro als rechtsplegingsvergoeding. De uiteindelijke factuur bedraagt op heden meer dan 250 euro! Mijnheer X, die werkloos is en die enkel een werkloosheidsuitkering heeft om van te leven, kan deze som onmogelijk betalen. Evenwel, de rechtsplegingsvergoeding die hij in uitvoering van de wet op de verhaalbaarheid van de kosten van een advocaat moet betalen (75 euro), werd al als laagste bedrag vastgesteld.”

In dit voorbeeld, een vonnis van de vrederechter betreffende een onbetaalde ziekenhuisfactuur, moet de schuldenaar uiteindelijk een veel hoger bedrag betalen dan dat wat oorspronkelijk verschuldigd was. Een bemiddeling en betalingsuitstel had deze escalatie kunnen vermijden. Maar de ziekenhuizen zijn hoe langer hoe meer geneigd zeer snel de bedragen terug te vorderen en de derdebetalersregeling niet toe te passen.

Dit voorbeeld illustreert duidelijk het risico dat bepaalde personen lopen om door toepassing van nieuwe maatregelen in een ergere situatie terecht te komen. Sommigen zullen aanvoeren dat mijnheer X zich had kunnen laten vertegenwoordigen door een 'pro deo' advocaat eerder dan verstek te laten gaan. Maar dit is een miskennis van wat het betekent te leven in armoede.

“Een beroep doen op het gerecht wordt dan alleen maar een stap die geen enkele meerwaarde meer biedt in de dagelijkse ellende.” Rechters zeggen soms gefrustreerd te zijn wanneer ze hele dagen moeten doorbrengen met bij verstek uitspraken te doen. Personen die dagelijks met armoede geconfronteerd worden voelen “zich niet echt een ‘rechtspersoon’ (...), maar eerder het voorwerp van procedures en verschillende vervolgingen, waarbij ze uiteindelijk opgeven. Ze worden in hun dagelijks leven gedwongen om overlevingsstrategieën te ontwikkelen, maar slagen er daarom niet in om aan die sociale en financiële verplichtingen te voldoen die de maatschappij van hen verwacht. Hun relaties met het gerecht kunnen daarom bestaan uit talrijke convocaties, nu eens voor een onbetaalde schuld, dan eens voor zwartwerk...”²⁶

Tijdens de rondetafel gaven advocaten, rechters, verenigingen voor juridische bijstand en de Huurdersbond eveneens uitdrukking aan hun vrees dat de wet de toestand van de meest kwetsbare rechtzoekenden alleen maar zou verslechteren: de werknemer die zijn werk heeft verloren en de geldigheid van zijn ontslag wil aanvechten, de huurder die in een conflict verwickeld is met zijn huisbaas, de 'kleine zelfstandige' die met betalingsproblemen kampt enzovoort. Zo wees de Huurdersbond op het feit dat nu de economische crisis toeslaat en een deel van de bevolking verarmt, te

²⁶ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2005). *Debatopener. 10 Jaar Algemeen Verslag over de Armoede*, Brussel, p. 158-159.

vrezen valt dat heel wat huurprocedures betrekking hebben op huurachterstallen. De huurders zullen echter niet alleen veroordeeld worden tot betaling van de huur, maar ook tot betaling van de rechtsplegingsvergoeding waarvan het bedrag soms hoog kan oplopen.

3. Aanbevelingen

De tegenstanders van de wet betreffende de verhaalbaarheid zetten zich in om die nietig te laten verklaren. Zo zijn er verschillende beroepsprocedures opgestart bij het Grondwettelijk Hof en bij de Raad van State. Allen werden nietig verklaard. De deelnemers aan het overleg, zelfs indien ze geen vragende partij waren voor deze wijziging van de wetgeving die gesteund werd door de ordes van advocaten en de Hoge Raad voor de Justitie, bevelen toch geen opheffing van de wet aan. Zij geven toe dat deze aan een zekere logica beantwoordt en in het voordeel is van een groot aantal. De aanbevelingen hieronder beogen een betere bescherming van de meest kwetsbare rechtzoekenden voor wie de verhaalbaarheid de facto een bijkomende rem betekent in de toegang tot justitie.

3.1. De impact evalueren van de wet voor personen met lage inkomens

Het is belangrijk te onderzoeken in welke mate de toepassing van de wet op de verhaalbaarheid van de erelonen van de advocaat enerzijds systematisch mensen afschrikt om hun rechten te laten gelden tegenover hun werkgever, hun eigenaar enzovoort en anderzijds de situatie van mensen met lage inkomens verergert door veroordelingen die zij sowieso al moeilijk kunnen dragen nodeloos te verzwaren. Zelfs indien het risico op onderwaardering inherent is aan elke evaluatie die betrekking heeft op de non-take up, blijft deze evaluatie relevant en noodzakelijk.

De minister van Justitie heeft een werkgroep opgericht. De minister wordt gevraagd om de eerste betrokkenen, de rechtzoekenden en in het bijzonder diegenen die slechts over lage inkomsten beschikken om te leven, bij deze evaluatie te betrekken. In tegenstelling tot de advocaten, zijn zij niet geconsulteerd geweest bij de uitwerking van de wet, zelfs al was de wetgever bewust van de risico's voor mensen die in armoede of in bestaansonzekerheid leven. De verenigingen die aan het overleg hebben deelgenomen brengen in herinnering dat het Samenwerkingsakkoord betreffende de bestendinging van het armoedebeleid²⁷ voorziet dat personen in armoede en hun vertegenwoordigers deelnemen aan de uitwerking van het beleid.

3.2. De begunstigen van de juridische tweedelijnsbijstand uitsluiten van het toepassingsgebied van de wet

Ondanks het feit dat de rechter nu over de mogelijkheid beschikt om de rechtsplegingsvergoeding tot een symbolisch bedrag te bepalen wanneer de verliezende partij rechtsbijstand geniet, wensten de deelnemers aan het overleg dat dit voorstel toch prioritair gehandhaafd blijft. Personen die in armoede en bestaansonzekerheid leven hebben een negatieve beeldvorming van justitie en doen er ook veel te weinig beroep op. Gewoonweg het risico dat ze een rechtsplegingsvergoeding zouden moeten betalen waarvan ze op voorhand niet weten of deze al dan niet verminderd zal worden, doet de ongelijkheid in de toegang tot het gerecht nog toenemen. De voorspelbaarheid van de rechtsplegingsvergoeding speelt een fundamentele rol in de toegang tot het gerecht: dit geldt des te meer voor de armsten.

²⁷ Samenwerkingsakkoord betreffende de bestendinging van het armoedebeleid. *Belgisch Staatsblad*, 16 december 1998 en 10 juli 1999.

3.3. De administratieve stappen vereenvoudigen om juridische tweedelijnsbijstand en rechtsbijstand aan te vragen

Om de financiële risico's te verkleinen bij de veroordeling tot betaling van de rechtsplegingsvergoeding, moet de rechtzoekende immers de mogelijkheid hebben te vragen dat deze vergoeding als gerechtskost ten laste wordt genomen door de Staat. Opdat snel een advocaat wordt toegewezen en rechtsbijstand wordt toegekend, dringt zich een vereenvoudiging van de administratieve stappen op²⁸. Deze aanbeveling is niet nieuw en sommige verbeteringen werden al aangebracht, maar met de veralgemening van de verhaalbaarheid blijft deze aanbeveling bijzonder actueel. Laten we erop wijzen dat het Federaal Plan Armoedebestrijding, door de regering aangenomen, in deze zin gaat: *"De minister van Justitie zal één enkel loket creëren voor rechtshulp en rechtsbijstand met als doel de administratieve stappen te vereenvoudigen. Deze hervorming zal worden uitgevoerd in overleg met de Orde van Vlaamse Balies en de Orde van Franstalige en, Duitstalige balies."* (voorstel 52). Binnen de administratie werd een werkgroep opgericht, belast met de verbetering van de rechtshulp. De oprichting van één enkel loket is één van de verbeteringen die onderzocht wordt.

3.4. In de wet inschrijven dat de rechter kan afwijken van het bij Koninklijk besluit vastgestelde minimum

Zolang de tweede aanbeveling (de begunstigen van de juridische tweedelijnsbijstand uitsluiten van het toepassingsgebied van de wet) geen positieve respons ontvangt, vragen de deelnemers aan het overleg dat in de wet wordt ingeschreven de interpretatie die het Grondwettelijk Hof geeft van alinea 4 van het artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek: dit artikel moet geïnterpreteerd worden als een toestemming voor de rechter om het bedrag van de rechtsplegingsvergoeding verschuldigd door de rechtzoekende die juridische tweedelijnsbijstand geniet, vast te stellen onder het door de Koning bepaalde minimum, en zelfs een symbolisch bedrag op te leggen indien hij, bij middel van een speciaal daartoe gemotiveerde beslissing, meent dat het onredelijk zou zijn deze vergoeding vast te stellen op het door de Koning bepaalde minimum. De deelnemers aan het overleg vragen dat artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek gewijzigd wordt opdat deze mogelijkheid voor de rechters expliciet wordt verankerd. Deze bescherming van de rechtzoekende zou hierdoor duidelijker worden. Het feit dat de interpretatie gegeven tijdens de parlementaire werkzaamheden niet in dezelfde zin ging, maakt het scheppen van duidelijkheid des te meer noodzakelijk.

3.5. De brede bevolking en de sociale actoren informeren over de impact van de wet

We kunnen niet anders dan vaststellen dat de wet op de verhaalbaarheid van de erelonen en kosten verbonden aan de bijstand van een advocaat nog niet genoeg of niet goed genoeg bekend is. Om verkeerde interpretaties te vermijden moeten zowel de brede bevolking als de sociale eerstelijnsact-

²⁸ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2005). *Armoede uitbannen. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie*, Brussel, p. 92, resolutie 64.

oren geïnformeerd worden over de impact van deze wet, net als over de mogelijkheden voor mensen met lage inkomens om te ontsnappen aan financieel al te zware veroordelingen.

Er wordt bijvoorbeeld gedacht om in het kader van de rechtsbijstand²⁹ te vragen dat de totaliteit van de uitgaven, waaronder de rechtsplegingsvergoeding, ten laste kan worden genomen door de Staat, en om voor de rechtzoekenden die juridische tweedelijnsbijstand genieten een verlaging van het bedrag van de rechtsplegingsvergoeding te vragen. Deze informatie, die essentieel is, is onvoldoende bekend.

3.6. Het gebruik van de mechanismen van verzoening en bemiddeling aanmoedigen

In de gevallen en de materies waarin erkend wordt dat dit mogelijk is, zou voorafgaand aan gerechtelijke procedures, het aangewezen zijn om de mechanismen van verzoening te bevorderen. In het bijzonder bij huurgeschillen hebben de verenigingen die aan het overleg hebben deelgenomen positieve ervaringen met de paritaire huurcomités, waarbij aan huurders en verhuurders de kans wordt gegeven om met elkaar te overleggen. Zelfs indien de partijen niet overeenkomen, kunnen ze door bemiddeling tot het inzicht komen dat het de moeite is om naar het gerecht te stappen. Personen hebben dan de mogelijkheid gehad om hun rechten te leren kennen en zijn niet langer overtuigd dat ze op slag zullen verliezen. Bemiddeling laat toe dat de persoon in armoede gewaardeerd wordt: zijn advies wordt gevraagd. Het scheidt een nieuwe sociale band. In materies inzake het gezin of schulden zijn mechanismen van verzoening en bemiddeling tevens interessant.

Sinds de verplichte verzoening voor het proces afgeschaft werd, denken velen dat het geen zin meer heeft dat het tijdens het proces plaats grijpt, wat niet juist is. Gevraagd wordt dat de noodzakelijke middelen genomen worden om deze correcte informatie te verspreiden.

---

²⁹ Rechtsbijstand bestaat erin degenen die niet over de nodige inkomsten beschikken om de kosten van rechtspleging, zelfs van een buitengerechtelijke rechtspleging te dragen, geheel of ten dele te ontslaan van de betaling van de (diverse rechten), registratie-, griffie- en uitgifterechten en van de andere kosten welke deze rechtspleging medebrengt. Hij verschaft aan de betrokkene ook kosteloos de tussenkomst van openbare en ministeriele ambtenaren en biedt de betrokkene tevens de mogelijkheid kosteloos bijstand te genieten van een technisch adviseur bij gerechtelijke deskundigenonderzoeken (art. 664 en volgende van het Gerechtelijk Wetboek).

Lijst van deelnemers

Hebben deelgenomen aan het overleg:

Centre de Médiation des Gens du Voyage en Wallonie
Comme Chez Nous
Dignitas
Droits sans toit
Recht-Op
Solidarités Nouvelles Wallonie
Trempline
Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen

Hebben deelgenomen aan de rondetafel georganiseerd door het platform 'Justitie voor iedereen':

ACV en ABVV
Association syndicale des magistrats
Diensten voor juridische eerstelijnsbijstand
Huurdersbond
Recht-Op en Solidarités Nouvelles Wallonie in naam van de deelnemers van het overleg
Syndicat des Avocats pour la Démocratie

Tekst vertaald uit het Frans